

ПОЛІКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Останні події в нашій країні, світова підтримка її демократичних ініціатив і дій, підписання з Європейським Союзом політичної складової документа про приєднання української держави до європейського співтовариства є визнанням України повноправною державою Європейського континенту, на якому протягом останніх десятиліть на засадах інтеграції спостерігаються процеси та трансформації, котрі охоплюють усі сфери особистого, громадського, освітнього і професійного життя людини та спричиняють поглиблення глобалізаційних явищ, формування інформаційного суспільства, підвищення рівня мобільності ринку праці, посилення міграційних процесів. Ці зміни позначились і на розвиткові вітчизняної системи вищої освіти, котра з 2005 року є офіційною складовою Єдиного європейського простору вищої освіти і науки. За таких умов виникла потреба переосмислення самої парадигми формування у ВНЗ особистості майбутнього фахівця, соціум якого розширився і вийшов за традиційні межі державного, національного, етнічного, індивідуального. Об'єктивно виникла потреба «жити разом», реалізація котрої в подальшому неминуче пов'язана з *полікультурністю*: визнанням загальноєвропейських політичних та культурних традицій, орієнтованих на фундаментальні цінності західної цивілізації та загальнолюдські чесноти. Ці цінності на теренах європейського та світового соціального простору є основним мірилом вартісності думок, поглядів, вчинків та поведінки людини. Саме загальнолюдські цінності є основою для подальших перетворень в Україні.

Процес ідентифікації себе із полікультурним європейським освітнім середовищем має відбуватись, на нашу думку, на засадах глибокої любові, поваги та розуміння цінностей своєї держави, її народу, етнічної спільноти. Тобто, шлях до полікультурності лежить через високий рівень національної самосвідомості особистості. Ці положення є засадовими для формування фахівця нової генерації у вищих навчальних закладах, долучених до полікультурного простору європейської освіти.

Метою статті є визначення особливостей спрямованості вітчизняної системи вищої освіти в умовах євроінтеграції.

Викладення основного матеріалу. Освітня галузь, зокрема і сфера вітчизняної професійної авіаційно-технічної освіти, є долученою до загальноєвропейських інтеграційних процесів, зокрема до «Європи знань». Основою цієї субстанції є «lifelong education» — навчання через усе життя. Мобільність студентів та науково-педагогічних працівників, проголошена Болонською декларацією, є ключовим принципом формування та становлення Єдиного європейського простору вищої освіти і науки. Водночас мобільність сприяє й задоволенню національного інтересу не лише в галузі вищої освіти, а й у багатьох інших сферах суспільного життя. В якості прикладу пропонуємо ситуацію з підготовкою фахівців з Китаю в останньому десятилітті минулого століття в системі вищої освіти Великобританії. Університети цієї європейської країни сприяли формуванню науково-педагогічного потенціалу з числа громадян Китаю для їхніх власних закладів вищої освіти, що значно підвищило рейтинг цих ВНЗ та призвело до зменшення контингенту молоді для навчання в Європі. Іншим прикладом задоволення національних інтересів на прикладі мобільності громадян України може бути ситуація зі стажуванням та навчанням за магістерськими освітніми програмами в університетах Мюнхена, Гіссена

(Німеччина) українських студентів, учасників міжнародних проектів за програмою Європейського Союзу ТЕМПУС-ТАСІС. Усі вони наразі є затребуваними ринком професійних послуг і переважно влаштовані на роботу за фахом в Україні. Кожен з них отримав рекомендації науково-педагогічних працівників німецьких університетів; фахівців відповідних галузей, де відбувалось набуття практичного досвіду, керівників вищих закладів освіти та організаторів міжнародних програм. Колишні студенти успішно працюють у спільних українсько-німецьких підприємствах, у відділах з міжнародних відносин різних галузевих міністерств, в іноземних банках. Професійній самоактуалізації сприяли насамперед бажання студентів працювати в Україні та зацікавленість німецьких установ вищої освіти та підприємств щодо можливості поширення їхнього досвіду якісної, професійно-прикладної підготовки.

Міграційні процеси у сфері здобуття професійної освіти є закономірним та поширеним явищем, що є реальним показником існування Європейського простору вищої освіти, який об'єднує національні освітні системи різного рівня і типу, котрі відрізняються філософськими та культурними традиціями, рівнем мети та завдань їхнього якісного статусу; це сформований інтегрований організм, який може бути охарактеризований на основі представленості в кожному з його компонентів глобальних тенденцій та тенденцій щодо збереження варіативності. Саме в період інтенсивного його формування (перше десятиліття XXI-го століття) кількість іноземних студентів в Європі, як і у світі, значно збільшилась (з 2000 року їх кількість виросла на 64, 5 %; а їх частка у загальній кількості студентів наразі складає близько 3 %). У світі основними країнами-респондентами є США, Великобританія, Німеччина, Франція, Австралія, Канада [2].

Україна належить до перших десяти країн за кількістю іноземних студентів. У нашій країні нині понад 200 закладів вищої освіти мають ліцензії на здійснення їхньої професійної підготовки. Це дає можливість навчатись понад 44 тисячам студентів (їх кількість у порівнянні з 2000 роком збільшилась удвічі) із 133 країн світу, що щорічно до державного бюджету країни в середньому приносить до 80 млн. доларів США. Географія країн походження іноземних громадян представлена Росією, країнами Сходу та Близького Сходу. Значна кількість іноземних студентів навчається у ВНЗ України з Китаю (6,7 тис.), Російської Федерації (4,5 тис.), Індії (2, 7 тис.), Йорданії, Ірану, Сирії, Пакистану, Ірану, Малайзії, Нігерії, Конго, Нігерії, Єгипту.

За кількістю іноземних студентів лідерами є великі міста - Харків та Київ (17 тис. іноземних студентів у 69 ВНЗ). В Одесі 18 ВНЗ, у Дніпропетровську 16 закладів вищої освіти мають ліцензії на навчання іноземних студентів. Найбільш затребуваними є такі спеціальності: медицина, інженерія, економіка та фінанси, соціальні науки, лінгвістика. Найбільша кількість іноземних студентів навчається в Луганському, Донецькому, Вінницькому медичних університетах, Харківському національному університеті імені В. Каразіна, в Національному авіаційному університеті. Зокрема в НАУ навчається 1200 іноземних студентів із 49 країн світу.

До недавнього часу більшість іноземних студентів навчались у столиці. Тепер простежується тенденція щодо вибору ними регіональних ВНЗ з огляду на нижчу вартість освітніх послуг, вищий рівень безпеки іноземних громадян [2, с. 130]. *Основними механізмами привабливості вітчизняної системи вищої освіти* для іноземних громадян є потужність наукових шкіл, забезпечення якісної освіти, яка відповідає міжнародним стандартам; нижча, ніж в інших європейських країнах, вартість навчання; оптимальний обсяг витрат на проживання. Однак головною, на наш погляд, причиною є традиційна українська гостинність, яка є провідною ознакою репутації української нації як нації толерантної.

В умовах поглиблення інтеграційних процесів у сфері вищої освіти набуває особливого значення надання можливості вітчизняним студентам удосконалювати в процесі навчання рівень володіння мовою міжнародної взаємодії. Засобом такого вдосконалення є умови навчання за англомовним проектом. Водночас міграційні процеси

спричиняють збільшення чисельності іноземних студентів, які країною призначення для здобуття вищої освіти обирають Україну, де навчання за таким проектом полегшує їм процес здобуття професії. Вибір іноземної мови основним засобом навчання зумовлює зміни в методичному забезпеченні навчального процесу, оскільки мають бути враховані особливості його організації в умовах полікультурного та полінаціонального середовища; різні рівні не лише знанневої, а й мовленнєвої підготовки; особливості мотивів об'єктів навчання щодо вибору професії та умов її здобуття [3, с. 14-15]. Систематична, цілеспрямована робота зі студентами англomовного проекту, орієнтована на вдосконалення рівня володіння усною та писемною англійською мовою, дозоване ускладнення змістового та технологічного навантаження, створення умов для впевненої публічної презентації набутих навчальних досягнень англійською мовою сприяє якісній професійній підготовці студентів та створенню комфортних умов для їхнього подальшого навчання у ВНЗ зарубіжних країн, участі в міжнародних студентських товариствах та форумах, і саме головне — допоможе повній особистісній та фаховій самоактуалізації.

Молодь України також активно мігрує до інших країн здебільшого для оволодіння магістерськими програмами, для здобуття наукового ступеня PhD, стажування, проходження практики. Як свідчать результати опитування студентів випускних курсів авіаційного ВНЗ, *основними мотивами їхньої мобільності є:*

- здобуття в європейських ВНЗ якісної освіти, затребуваної ринком професійних послуг;
- отримання додаткового диплома (диплома європейського зразка) для підвищення рівня конкурентоспроможності при працевлаштуванні в Україні та в інших країнах;
- оволодіння новітніми інформаційними, педагогічними технологіями та прогресивними технологіями виробництва;
- мовна й мовленнєва самоактуалізація;
- пізнання особливостей культури, історії країни призначення.

Ранжування мотивів освітньої мобільності вітчизняних студентів дозволило виявити актуальність для них потреби майбутнього працевлаштування за фахом. Водночас, як свідчать результати спостереження за їхньою участю в обговоренні психолого-педагогічних аспектів розвитку вищої освіти, опитування, студенти авіаційного ВНЗ здатні до об'єктивного аналізу власних навчальних досягнень, особливо їхньої практичної складової. Вона, на думку респондентів, є не повністю сформованою через відсутність відповідної технічної та інструментальної бази професійної підготовки, неповну адекватність місць проходження практик професійним очікуванням студентів, не завжди достатнім рівнем сформованості спеціальних умінь у суб'єктів вищої освіти та незначним досвідом їхньої практичної діяльності за фахом.

Працюючи зі студентами, які оволодівають в умовах магістратури спеціальністю, ми встановили певну закономірність, котра значною мірою суперечить прогнозам ініціаторів створення Єдиного європейського простору вищої освіти і науки щодо підвищення рівня привабливості європейської освіти. Студенти магістратури — це особи з базовою вищою освітою. Відповідно до чинних Закону України «Про вищу освіту» та галузевих інструкцій вони вже мають право на здійснення відповідно до фаху професійної діяльності на первинних посадах. Складні умови вступу до ВНЗ (не завжди наявні умови для реалізації права випускника загальноосвітньої школи щодо вибору майбутньої професії відповідно до «здібностей, нахилів та покликання» через обмеженість можливостей навчання за державним замовленням чи через відсутність фінансової підтримки здобуття вищої освіти за контрактом), відсутність після його закінчення не лише реальної перспективи працевлаштування, котре б сприяло динаміці особистісної та фахової складових професійної компетентності, а й взагалі перспективи кваліфікованої діяльності, спричинили, на нашу думку, формування в більшості студентів таких вольових рис як цілеспрямованість, наполегливість, терплячість, здатність долати труднощі,

вирішувати складні психолого-соціальні проблеми, віра в можливість реалізації особистісних та професійних планів. Водночас протягом останніх років у їхній життєдіяльності активізувались процеси, пов'язані з пошуком додаткових можливостей щодо підвищення рівня спроможності працевлаштування: навчання на курсах, участь у тренінгах, які організують установи, фірми - потенційні роботодавці; здобуття в системі закладів післядипломної освіти поряд з основним - додаткового фаху; оволодіння декількома іноземними мовами.

Безумовно, що студент, котрий серйозно дбає про своє майбутнє, про особистісне, професійне, кар'єрне зростання, не шукатиме легких шляхів щодо отримання вищої освіти за кордоном та не тішитиме себе ілюзіями про реальність віднайдення перспективного робочого місця і повного задоволення соціальних потреб в іншій країні. Більшість студентів прагнуть жити й працювати в Україні. В інших системах вищої освіти їх не приваблюють спрощені умови вступу до закладів освіти, легкість процедури перезарахування результатів навчальних досягнень у ВНЗ країни походження. Для подальшого навчання вони обирають саме ті системи, котрі забезпечують надзвичайно високу якість підготовки спеціалістів і доступ до котрих є ускладненим (наприклад, їх приваблює система професійної підготовки у закладах вищої освіти Японії та її традиції щодо курування молодих фахівців в умовах виробництва; а тому вони готові пройти через непрості вступні випробування: скласти комплексний вступний іспит з японської (іноді — з англійської) мови, іспит з історії Японії та іспит з культури цієї країни, іспит з профільного для майбутнього фаху предмета.

Висновок. Україна як повноправний член Європейського освітнього співтовариства, зберігаючи свою національну самоідентичність, актуалізує у сфері професійної підготовки фахівців для різних галузей загальнолюдські цінності. Її засадовими принципами є людиноцентризм, динамізм змісту, методів та форм організації навчання студентів; мобільність, пріоритетність компетентнісної та контекстної парадигм.

Література:

1. Дмитриченко М.Ф. Вища освіта і Болонський процес: Навчальний посібник для студентів ВНЗ / Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Данчук В.Д. — К. : Знання України, 2007. — 440 с.
2. Чаграк Н.І., Гритчук Г.В. Основні тенденції розвитку міграційних процесів у сфері вищої освіти України // Вища освіта України. — 2012.- № 1. — С.126-133.
3. Барановський М.М. Методичний аспект навчання майбутніх біотехнологів в умовах англomовного проекту // Актуальні проблеми вищої професійної освіти матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21-23 березня 2013р. — К.: НАУ, 2013. — 160с.

У даній статті визначено особливості спрямованості вітчизняної системи вищої освіти в умовах євроінтеграції. Вона функціонує на основі принципів європейського полікультурного освітнього середовища.

Ключові слова: національна самосвідомість, полікультурність, Єдиний європейський простір вищої освіти, мобільність.

В данной статье определены особенности направленности отечественной системы высшего образования в условиях евроинтеграции. Она функционирует с использованием принципов европейского поликультурного образовательного пространства.

Ключевые слова: национальное самосознание, поликультурность, Общее Европейское пространство высшего образования, мобильность.

In the article the features of native system of higher education orientation in Evrointegration's conditions are defined. It operates on the base of European multicultural educational space principles.

Key words: national self-consciousness, multiculturalism, Single European space of higher education, mobility.